

Cours de tibétain - sūtra de la pousse de riz - leçon 57

Le 20 mars 2025

Aujourd'hui, suite de la partie consacrée à la production interdépendante intérieure qui dépend de causes.

1. Exercice de lecture

འདི་སྟར་མ་རིག་པ་ཡོད་པ་ལས་འདུ་བྱེད་རྣམས་མངོན་པར་འགྲུབ་
 པར་འགྲུར་བ་ནས་སྐྱེ་བ་ཡོད་པ་ལས་ཀྱི་ཤི་འི་བར་དུ་མངོན་པར་
 འགྲུབ་པར་འགྲུར་རོ། །དེ་ལ་མ་རིག་པ་ཡང་འདི་སྟར་དུ་བདག་གིས་
 འདུ་བྱེད་རྣམས་མངོན་པར་བསྐྱབ་པོ་སྟམ་དུ་མི་སེམས་སོ། །འདུ་
 བྱེད་རྣམས་ཀྱང་འདི་སྟར་དུ་བདག་ཅག་ནི་མ་རིག་པས་མངོན་པར་
 བསྐྱབས་སོ་སྟམ་དུ་མི་སེམས་པ་ནས་དེ་བཞིན་དུ་སྐྱེ་བ་ཡང་འདི་སྟར་
 དུ་བདག་གིས་ཀྱི་ཤི་མངོན་པར་བསྐྱབ་པོ་སྟམ་དུ་མི་སེམས་ཤིང་། ཀྱི་
 ཤི་ཡང་འདི་སྟར་དུ་བདག་ནི་སྐྱེ་བས་མངོན་པར་བསྐྱབས་སོ་སྟམ་དུ་
 མི་སེམས་པའི་བར་དུ་སྐྱེ།

Repère des particules

[འདི་སྟར་] [མ་རིག་པ་-ཡོད་པ་+ལས་+འདུ་བྱེད་+རྣམས་] [མངོན་པར་
 +འགྲུབ་པར་+འགྲུར་བ་+ནས་] [སྐྱེ་བ་-ཡོད་པ་+ལས་+ཀྱི་ཤི་+འི་+བར་དུ་]
 [མངོན་པར་+འགྲུབ་པར་+འགྲུར་+རོ།] [དེ་+ལ་+མ་རིག་པ་+ཡང་] [འདི་

ལྷམ་+དུ་] [བདག་+གིས་] [འདུ་བྱེད་+ནམས་] [མངོན་བ+ར་+བསྐྱབ་+པོ་ལྷམ་
 +དུ་+མི་སེམས་+སོ།། [[འདུ་བྱེད་+ནམས་+ཀྱང་] [འདི་+ལྷམ་+དུ་+བདག་ཅག་
 +ནི་] [མ་རིག་བ་+ས་+མངོན་བ+ར་+བསྐྱབས་+སོ།] [ལྷམ་+དུ་+མི་སེམས་བ་
 +ནས་] [དེ་བཞིན་+དུ་] [སྐྱེ་བ་+ཡང་] [འདི་ལྷམ་དུ་] [བདག་+གིས་] [ཀ་ཉི་-
 མངོན་བ+ར་+བསྐྱབ་+པོ་+ལྷམ་དུ་] [མི་+སེམས་+ཉིང་]། [ཀ་ཉི་+ཡང་] [འདི་
 ལྷམ་+དུ་] [བདག་+ནི་+སྐྱེ་བ་+ས་+མངོན་བ+ར་+བསྐྱབས་+སོ།] [ལྷམ་+དུ་+མི་
 སེམས་བ་+འི་+བར་དུ་+སྟེ།]

2. Vocabulaire

འདི་ལྟར་	ainsi, de cette manière
མ་རིག་པ་	ignorance
ཡོད་པ་	existence, être
ལས་	de, à partir de
འདུ་བྱེད་	formations karmiques, facteurs de composition
རྣམས་	pluriel
མངོན་པར་	manifestement, visiblement
འགྲུབ་པར་	accomplir, réaliser
འགྱུར་བ་	devenir, transformer
ནས་	depuis, à partir de
སྐྱེ་བ་	naissance
གཤེ་	vieillesse et mort
བར་དུ་	jusqu'à
འགྱུར་རོ་	devenir (forme verbale finale)
དེ་ལ་	à cela, concernant cela
ཡང་	aussi, également
འདི་སྟུང་དུ་	pensant ainsi
བདག་གིས་	par moi
བརྒྱུབ་པོ་	accomplir (forme verbale)
སྟུང་དུ་	pensant
མི་སེམས་སོ་	ne pense pas

ཡང་	aussi, cependant
བདག་ཅག་	nous
ཨི་	particule d'emphase
བསྐྱབས་པོ་	accompli (forme verbale passée)
དེ་བཞིན་དུ་	de même, pareillement
ཞིང་	et
ཟེ་	c'est-à-dire

3. Traduction littérale et analyse grammaticale

Analyse et traduction phrase par phrase

Phrase 1

འདི་ལྟར་མ་རིག་པ་ཡོད་པ་ལས་འདུ་བྱེད་རྣམས་མངོན་པར་འགྲུབ་པར་འགྱུར་བ་ནས་སྐྱེ་བ་ཡོད་པ་ལས་ཀླུ་ལྷོ་བར་དུ་
མངོན་པར་འགྲུབ་པར་འགྱུར་རོ།

Analyse grammaticale :

- འདི་ལྟར་ (ainsi, de cette manière) : adverbe introductif
- མ་རིག་པ་ཡོད་པ་ལས་ (à partir de l'existence de l'ignorance) : groupe nominal avec la particule ལས་ (ablatif) indiquant l'origine
- འདུ་བྱེད་རྣམས་ (les formations karmiques) : sujet avec marque du pluriel རྣམས་
- མངོན་པར་འགྲུབ་པར་འགྱུར་བ་ (sont manifestement accomplies) : verbe composé avec construction verbale à auxiliaire
- ནས་ (depuis, à partir de) : conjonction de continuité
- སྐྱེ་བ་ཡོད་པ་ལས་ (à partir de l'existence de la naissance) : construction similaire avec ལས་
- ཀླུ་ལྷོ་བར་དུ་ (jusqu'à la vieillesse et la mort) : groupe nominal avec la particule génitive འི་ et le terme བར་དུ་ indiquant l'extension
- མངོན་པར་འགྲུབ་པར་འགྱུར་རོ་ (sont manifestement accomplies) : verbe final avec la particule finale རོ་ marquant l'affirmation

Traduction littérale : "Ainsi, à partir de l'existence de l'ignorance, les formations karmiques sont manifestement accomplies, et depuis l'existence de la naissance jusqu'à la vieillesse et la mort, [tous les maillons] sont manifestement accomplis."

Phrase 2

དེ་ལ་མ་རིག་པ་ཡང་འདི་སྟུང་དུ་བདག་གིས་འདུ་བྱེད་རྣམས་མངོན་པར་བསྐྱབ་པོ་སྟུང་དུ་མི་སེམས་སོ།

Analyse grammaticale :

- དེ་ལ་ (à cela, concernant cela) : locution adverbiale introduisant le sujet
- མ་རིག་པ་ཡང་ (l'ignorance aussi) : sujet avec la particule ཡང་ (aussi)
- འདི་སྟུང་དུ་ (pensant ainsi) : locution adverbiale exprimant la pensée
- བདག་གིས་ (par moi) : pronom à l'agentif avec la particule གིས་
- འདུ་བྱེད་རྣམས་ (les formations karmiques) : complément d'objet pluriel

- མངོན་པར་བསྐྱབ་པོ་ (j'accomplis manifestement) : verbe au présent avec la particule པོ་ marquant l'assertion
- ལྟོམ་དུ་ (pensant) : répétition de la locution adverbiale
- མི་སེམས་སོ་ (ne pense pas) : verbe négatif avec la particule finale སོ་

Traduction littérale : "En cela, l'ignorance ne pense pas : J'accomplis manifestement les formations karmiques'."

Phrase 3

འདུ་བྱེད་རྣམས་ཀྱང་འདི་སྟམ་དུ་བདག་ཅག་ནི་མ་རིག་པས་མངོན་པར་བསྐྱབས་སོ་སྟམ་དུ་མི་སེམས་པ་ནས་

Analyse grammaticale :

- འདུ་བྱེད་རྣམས་ཀྱང་ (les formations karmiques aussi) : sujet avec les particules རྣམས་ (pluriel) et ཀྱང་ (aussi)
- འདི་སྟམ་དུ་ (pensant ainsi) : locution adverbiale
- བདག་ཅག་ནི་ (nous) : pronom pluriel avec la particule d'emphase ཅི་
- མ་རིག་པས་ (par l'ignorance) : complément d'agent avec la particule instrumentale ས་
- མངོན་པར་བསྐྱབས་སོ་ (sommes manifestement accomplis) : verbe au passé avec la particule finale སོ་
- ལྟོམ་དུ་མི་སེམས་པ་ (ne pensant pas) : construction verbale négative
- རས་ (depuis, à partir de) : particule de continuité

Traduction littérale : "De même, les formations karmiques ne pensent pas : 'Nous sommes manifestement accomplies par l'ignorance', et depuis..."

Phrase 4

དེ་བཞིན་དུ་སྐྱེ་བ་ཡང་འདི་སྟམ་དུ་བདག་གིས་ཀ་གི་མངོན་པར་བསྐྱབ་སོ་སྟམ་དུ་མི་སེམས་གིང་།

Analyse grammaticale :

- དེ་བཞིན་དུ་ (de même, pareillement) : locution adverbiale
- སྐྱེ་བ་ཡང་ (la naissance aussi) : sujet avec la particule ཡང་
- འདི་སྟམ་དུ་ (pensant ainsi) : locution adverbiale
- བདག་གིས་ (par moi) : pronom à l'agentif
- ཀ་གི་ (vieillesse et mort) : complément d'objet
- མངོན་པར་བསྐྱབ་པོ་ (j'accomplis manifestement) : verbe avec particule d'assertion
- ལྟོམ་དུ་མི་སེམས་ (ne pense pas) : verbe négatif
- གིང་ (et) : particule de liaison

Traduction littérale : "De même, la naissance ne pense pas : 'J'accomplis manifestement la vieillesse et la mort', et..."

Phrase 5

ཀ་ཤི་ཡང་འདི་སྐྱམ་དུ་བདག་ནི་སྐྱེ་བས་མངོན་པར་བསྐྱབས་སོ་སྐྱམ་དུ་མི་སེམས་པའི་བར་དུ་སྟེ།

Analyse grammaticale :

- ཀ་ཤི་ཡང་ (la vieillesse et la mort aussi) : sujet avec ཡང་
- འདི་སྐྱམ་དུ་ (pensant ainsi) : locution adverbiale
- བདག་ནི་ (moi) : pronom avec particule d'emphase
- སྐྱེ་བས་ (par la naissance) : complément d'agent avec particule instrumentale
- མངོན་པར་བསྐྱབས་སོ་ (suis manifestement accompli) : verbe au passé
- སྐྱམ་དུ་མི་སེམས་པའི་ (ne pensant pas) : construction verbale négative avec particule du génitif འི་
- བར་དུ་སྟེ་ (jusqu'à, c'est-à-dire) : locution conjonctive conclusive

Traduction littérale : "La vieillesse et la mort ne pensent pas non plus : 'Je suis manifestement accomplie par la naissance', c'est ainsi jusqu'à ce point."

Traduction complète avec analyse

Ce texte traite de la doctrine bouddhique de la coproduction conditionnée (pratītyasamutpāda) et notamment de l'absence de pensée consciente ou d'intention délibérée dans l'enchaînement des douze maillons interdépendants.

Dans ce passage, on constate un schéma de répétition décrivant comment chaque maillon de la chaîne causale ne "pense" pas activement produire le suivant, illustrant ainsi l'absence d'agent conscient ou d'intentionnalité dans ces processus causaux. La structure grammaticale est marquée par l'utilisation répétée de formules similaires avec des constructions verbales comme འདི་སྐྱམ་དུ་...སྐྱམ་དུ་མི་སེམས་ ("ne pense pas...") pour chaque maillon, avec des particules grammaticales comme ཡང་ (aussi), ལས་ (à partir de), et des marques verbales finales comme མོ་, རོ་.

Le texte utilise la terminologie technique du bouddhisme, notamment les termes désignant les maillons de la coproduction conditionnée comme མ་རིག་པ་ (l'ignorance), འདུ་བྱེད་ (les formations karmiques), སྐྱེ་བ་ (la naissance), et ཀ་ཤི་ (la vieillesse et la mort).

4. Traduction littéraire

5) La production interdépendante intérieure dépend de causes

འདི་ལྟར་མ་རིག་པ་ཡོད་པ་ལས་འདུ་བྱེད་རྣམས་མངོན་པར་འགྲུབ་པར་འགྲུར་བ་ནས་སྐྱེ་བ་ཡོད་པ་ལས་ཀ་ཤི་འི་

བར་དུ་མངོན་པར་འགྱུབ་པར་འགྱུར་རོ། །དེ་ལ་མ་རིག་པ་ཡང་འདི་སྣམ་དུ་བདག་གིས་འདུ་བྱེད་རྣམས་མངོན་
 པར་བསྐྱབ་པོ་སྣམ་དུ་མི་སེམས་སོ། །འདུ་བྱེད་རྣམས་ཀྱང་འདི་སྣམ་དུ་བདག་ཅག་ནི་མ་རིག་པས་མངོན་པར་
 བསྐྱབས་པོ་སྣམ་དུ་མི་སེམས་པ་ནས་དེ་བཞིན་དུ་སྐྱེ་བ་ཡང་འདི་སྣམ་དུ་བདག་གིས་ཀ་ཤི་མངོན་པར་བསྐྱབ་པོ་
 སྣམ་དུ་མི་སེམས་ཤིང་། ཀ་ཤི་ཡང་འདི་སྣམ་དུ་བདག་ནི་སྐྱེ་བས་མངོན་པར་བསྐྱབས་པོ་སྣམ་དུ་མི་སེམས་པའི་
 བར་དུ་སྐྱེ།

Donc, de la présence ཨོན་པ་ལས་ de l'ignorance découle la manifestation མངོན་པར་འགྱུབ་པར་འགྱུར་
 པ་ des formations karmiques འདུ་བྱེད་རྣམས་, et ainsi de suite jusqu'à la naissance སྐྱེ་བ་ dont la
 présence induit la manifestation de la vieillesse et de la mort ཀ་ཤིའི་བར་དུ་. Or, l'ignorance
 ne pense pas མི་སེམས་ qu'elle va provoquer la manifestation des formations karmiques ; les
 formations karmiques ne pensent pas qu'elles ont été manifestées par le pouvoir de
 l'ignorance, et il en est ainsi དེ་བཞིན་དུ་ jusqu'à la naissance qui ne pense pas qu'elle
 engendre la vieillesse et la mort, et à la vieillesse et à la mort qui ne pensent pas
 davantage qu'elles ont été manifestées par le pouvoir de la naissance.¹

¹ Traduction Philippe Cornu.